

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Barntidningen i med och motgång

Lassén-Seger, Maria

Published in:
Opsis barnkultur

Published: 01/01/2019

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Lassén-Seger, M. (2019). Barntidningen i med och motgång: Recension av Sonja Svensson: *Barnvänner och skolkamrater. Svenska barn- och ungdomstidningar 1766-1900 sedda mot en internationell bakgrund*. Carlsson, 2018. *Opsis barnkultur*, (2), 48–49. <http://www.opsisbarnkultur.se/recensioner/rec2019-2/mobile/index.html>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Barntidningen i med och motgång

Sonja Svensson: *Barnväänner och skolkamrater. Svenska barn- och ungdomstidningar 1766-1900 sedda mot en internationell bakgrund. Carlssons, 2018*

När Sonja Svensson tar språnget vidare från sin doktorsavhandling från 1983 gör hon det med besked. Avhandlingen med titeln *Läsning för folkets barn. Folkskolans Barntidning och dess förlag 1892-1914* berör den svenska barntidningens framväxt och utformning. Den nya volymen går vidare genom att bredare teckna de svenska barn- och ungdomstidningarnas historia redan från medlet av 1700-talet. Därtill presenteras ett mer omfattande material än i avhandlingen, och de svenska förhållandena skärskådas i ljuset av internationell barnpressforskning.

Studien är indelad i tre huvudkapitel. Först presenteras internationell barnpress, därefter svensk barnpress och sist sammanfattas framträdande teman och upptäckter som samtidigt utgör stoff för fortsatt forskning. Det rör sig om gedigen grundforskning, kartläggning och beskrivning av ett historiskt, ofta sönderläst, material som varken är lätt att få tag på eller särdeles väl utforskat. Lägg därtill att den svenska barntidningsutgivningen, särskilt under senare hälften av 1800-talets glansdagar, har varit så omfattande att helheten är svåröverblickbar, så förstår var och en vilken prestation som ligger bakom volymen.

Barntidningen som barnbokens föregångare

Som Sonja Svensson själv påpekar är det pressmaterial hon under bortåt 50 år ägnat sig åt en "guldgruva" av "unik information om samhälle, barnsyn och läsare". Svenska tidningar för barn och unga har en lång och synnerligen samhällsrelevant historia, särskilt i relation till den barn- och ungdomslitteratur som följt i dess kölvatten. Svensson går metodiskt till väga och inleder med att redogöra för den pressforskning som finns på svenskt och internationellt håll. Samtidigt tecknas en historisk överblick över barntidningens utveckling internationellt.

Förutsättningarna för en framväxande barntidningsflora är långt de samma som brukar anges i översikter över hur barnlitteraturen kom till, nämligen som en följd av upplysningens barnsyn med ökat intresse för en pedagogik där läsningens nytta kombineras med lek och nöje. För borgarklassen blev utbildning vid den här tiden allt viktigare och skapade ett behov av lämplig barnläsning. Inspirerande föregångare fanns framför allt i Tyskland där barntidningsutgivningen tidigt tog fart. När romantikens tankegångar sedan sveper in över Europa får fakta och moral stiga åt sidan för fantasi och äventyr. Svenssons studie visar hur ökad läskunnighet, köpkraft och effektivare sätt att trycka och sprida tidningar banat väg för att barntidningsutgivningen närmast exploderar under senare hälften av 1800-talet. Skribenten kan sitt område så in i detalj väl att hon på gedigna grunder kan utläsa ett mönster för hur barntidningsutgivningen växt fram på olika håll.

Fängslade guldskorn

Studien vimlar av fängslade observationer och detaljer. Framför allt får läsaren inblick i hur omfattande och varierande materialet är: faktainriktade och allmänskulturella tidningar

trängs med tidningar som anknyter till skolvärlden, söndagsskolan, nykterhets- och väckelserörelser, scouting, politiska ungdomsrörelser, djurskyddsföreningar och separata tryckalster för pojkar och flickor. Intressant är också att upptäcka hur barnlitterära klassiker signerade H. C. Andersen, Carlo Collodi, Lewis Carroll, Louisa Alcott, R. L. Stevenson och Mark Twain först når sin barnpublik via barntidningsmediet. Ser en till nordisk barnpress är det också iögonfallande hur namnkunniga författare som Selma Lagerlöf och Hjalmar Bergman bedrivit växelbruk mellan att skriva för barn, unga och vuxna. Barntidningens betydelse som plantskola för nya, unga författare och illustratörer framgår också.

Sonja Svensson levererar guldkorn som att engelska *The Daisy Chain* under en period innehöll "en serie matematiska problem invävda i berättelser för unga flickor av Lewis Carroll" eller att faktatidskrifter för barn under tidigt 1800-tal kunde handla om "silke, socker och skendöd i en ogenerad blandning". Nyporna inom branschen kunde tidvis vara hårda mellan konkurrerande jultidningar som lockade till sig prenumeranter med liknande innehåll och stilgrepp. Ett av framgångsknepen var att etablera en fiktiv redaktörsgestalt enligt modell "Onkel Adam" från barntidningen *Linnea*, som talar till sina unga läsare avslappnat och "farbroderligt".

Eldsjälar och "tändstickor"

En central portalgestalt inom svensk barnpress var finlandssvenska Zacharias Topelius vars progressiva barn- och litteratursyn gjorde honom till en beundrad förebild och anlita auktoritet, även om han befann sig på andra sidan Bottenhavet. Överhuvudtaget betonas eldsjälarnas betydelse för barntidningsfloran genomgående. Här gör Svensson ett viktigt pionjärbete genom att ur historiens skrymslen lyfta fram orädda och energiska redaktörer – som exempelvis folkskollärarinnorna Alli Trygg-Helenius (av Topelius kallad sin "tändsticka") och Stina Quint – värdefulla insatser. Finansieringen av utgivningen var både slitsam och en knäckfråga. Om priset var för högt eller prenumeranterna svek, gick tidningen i graven, ibland redan efter ett par år. Desto mer häpnadsväckande då att "den svenska *Kamratposten* och den finlandssvenska *Eos*, startade 1892 respektive 1893, är bland världens absolut äldsta i sitt slag som fortfarande utkommer".

En viktig sida av den historiska forskningen är att gå tillbaka till primärmaterialet och se över om den rådande historiesynen fortfarande håller. Så gör även Svensson när hon blickar bakåt till 1700-talet och konstaterar att det finns fog för att nyansera tidigare omdömen om vilken som var den allra första svenska barntidningen. Enligt Svensson är det läraren Samuel Hasselbergs *Weckoblad till Barns Nytt och Nöje* utgiven 1766-68 som förtjänar den äran, trots att tidningen varken var särskilt barnanpassad, framgångsrik eller långvarig. Därmed, menar Svensson, hör svensk barnpress till de allra tidigaste barntidningspionjärerna i Europa.

Med blicken framåt och bakåt

I volymens tredje och sista del samlas i korta stycken fascinerande företeelser som framkommit i de tidigare övergripande presentationerna. Här ges intressanta inblickar i hur

barntidningarna fått sina – ofta snarlika – titlar, samt hur de formgetts och illustrerats. Tidningarnas typiska innehåll kommenteras, likaså den brist på upphovsrättslagstiftning som ännu under 1800-talet tillät att material från andra publikationer fritt kunde "lånas" och återpubliceras utan upphovspersonens vetskap eller medgivande. Studien avslutas med en bibliografisk förteckning över den svenska barntidningsutgivningen 1766-1900 med noga angivna urvalsprinciper.

Efter avslutade läsning kan en inte nog understryka den imponerande forskarinsats som ligger bakom den här späckade volymen. Bokens strama och avhandlingsaktiga prägel, med pliktskyldig redovisning av syfte, forskningsläge och förslag på vidare forskning, har möjligtvis att göra med kopplingen till det tidigare avhandlingsarbetet. Ett friare förhållningssätt till formen hade varit möjligt utan att den gedigna forskarinsatsen hade blivit mindre för det. Layouten är däremot föredömligt läsarvänlig och boken är rikt och njutbart illustrerad.

Den breda och djupa kunskap som Sonja Svensson genom åren ackumulerat inom sitt specifika pressforskningsområde är imponerande. Svensk barn- och ungdomstidning kunde inte ha fått en mer hängiven krönikör. Nu är golvet sopat för fortsatt framtida forskning.

Maria Lassén-Seger